

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА



САРАДЊА ШКОЛЕ И ПОРОДИЦЕ

Приредиле
НАДА ПОЛОВИНА
БЛАНКА БОГУНОВИЋ



Maja Žegarac

City Centre for Social Work, Belgrade

THE FAMILY, PUPILS AND SCHOOL IN THE PREVENTION
OF PROBLEMS IN THE BEHAVIOUR OF THE YOUNG

The paper presents the theoretical basis, the aims, the implementation and the results of the evaluation of programmes aimed at preventing problems in the behaviour of children of primary school age. The beneficiaries of the programme are pupils attending the fifth and the seventh grade of primary school and their parents. The programme is realised within the framework of school surroundings, in the form of parallel series of workshops for children and parents, and is unique in terms of the achieved cooperation of the local community (experts from centres for social work and marriage and family counselling centres), schools (school management, psychological-pedagogical services and teachers) and the family (pupils and their parents). The paper presents the theoretical premises of interventions aimed at preventing developmental disorders in children and young people, as well as the statistical indicators of trends pertaining to the problems of juvenile delinquency in Belgrade at the time the programme was created. It also presents the actual steps in the realisation of the programme, the aims of workshops for children and parents, the results of programme evaluation after three cycles of its implementation and the perspectives of its further development and implementation.

Key words: prevention of behaviour problems, workshops, local community, family.

Slavica Maksić and Snežana Mirkov

Institute for Educational Research, Belgrade

COOPERATION BETWEEN SCHOOL AND THE FAMILY
IN STIMULATING THE TALENTS AND CREATIVITY OF THE YOUNG

The paper deals with the way in which school and the family participate in the development of the talents and creativity of the young, in the firm belief that coordinated and continued engagement of teachers and parents provides the best conditions for the optimal use of the capacity of every individual. To this end, the paper analyses the specific characteristics of gifted children, the characteristics of families with gifted children and the upbringing strategies used by parents whose children have confirmed their talents through the results they have achieved. The second part of the paper discusses the educational possibilities offered at school as support to talented children and the creativity of pupils. A comparison of effective strategies employed by parents and teachers points to numerous similarities between them, the most effective forms of support being: encouraging the young to learn according to a model; developing good habits; providing challenges by setting goals based on their abilities; enabling freedom of expression; developing willingness to try and experiment; encouraging the expression of one's own attitude and view; evaluation of academic achievement, art and culture; helping the young establish a balance in what they dedicate themselves to. If the joint activities of school and the family are to be successful, it is necessary to ensure their mutual understanding, willingness to cooperate and opportunities for its realisation.

Key words: family, school, cooperation, giftedness, talent, creativity.

Славица Максић и Снежана Мирков
Институт за педагошка истраживања, Београд

САРАДЊА ШКОЛЕ И ПОРОДИЦЕ У ПОДСТИЦАЊУ ТАЛЕНАТА И КРЕАТИВНОСТИ МЛАДИХ

Разматрање улоге породице и школе у развоју талената и креативности младих има за циљ испитивање ефикасних васпитних и образовних стратегија које примењују родитељи у васпитању своје деце, односно наставници у васпитно-образовном раду са овом категоријом ученика. Школа и породица имају потенцијал да утичу једна на другу кроз дете јер свака представља контекст за његово функционисање. Када је дете означено као даровито, повећава се одговорност обе стране. Родитељи започињу рад на дечијим талентима, тако што их препознају, учествују у развоју одређених интересовања, помажу у стицању потребне мотивације, још у предшколском периоду, али се њихове обавезе на завршавају поласком у школу. Школа преузима један део одговорности, који се у највећој мери односи на обезбеђивање одговарајућих знања, а задатак наставника и родитеља је да удруженим снагама подржавају таленте и креативност младих. Испољавање и развој талената и креативности у формативном периоду захтева континуирану и усклађену подршку породице и школе.

Специфичности даровите деце и ученика

Даровитост одраслих особа потврђују њихова дела, постигнућа која указују на поседовање потребних, најчешће врло високих или бар надпросечних способности, креативности, мотивисаности, самопоштовања, вере у сопствене снаге и других показатеља позитивног мишљења о себи. Са изузетком ретких случајева, као што је »чудо од детета«, када су деца имала прилике да створе, направе или изведу дела на основу којих се сматрају даровитим, већина деце такве могућности није имала, те на даровитост већине деце указују њихове способности, учење и знања (Максић, 1998). Даровита деца и млади, у поређењу са недаровитим, брже уче нове стратегије решавања постављених задатака и раније их досежу и то, пре свега, у области у којој се испољава њихова даровитост. Даровита деца поседују већу количину знања од својих вршњака

и другога из одељења. Али, даровитост се ни код деце не може свести на натпросечне интелектуалне способности, способност брзог и лаког учења и поседовање великих знања.

Даровитост је општи капацитет, а таленат је даровитост испољена у одређеној области људске делатности. Академски таленти представљају само једну врсту даровитости која се дефинише успехом у појединим школским предметима. Школски успех је пожељан, али не довољан услов да се способности и друге битне карактеристике ученика уобличи у креативно постигнуће у младости и касније у одраслом добу. Има мишљења да креативност мора бити присутна већ код деце, али једнаку количину ваљаних доказа нуде и други, који тврде да не мора бити тако. Сличан је проблем са мотивацијом и појмом о себи. Када дете испољава велико интересовање за одређену област и спремност да се посвети истрајно и упорно задацима из те области и када себе позитивно вреднује, верује у своје способности, оно може бити даровито али и не мора. Такође, ако дете није мотивисано или себе одређује негативно и неповољно, изражава сумњу у своје способности, испољава несигурност, анксиозност, неће да учи и слично, то уопште не мора бити показатељ одсуства даровитости.

Комбинација интелектуалних и креативних способности представља најбоље услове за изузетно постигнуће у школи (Heller, 1995). Међутим, истицање и подржавање школског успеха може да има неповољан утицај на развој креативности. Испитивање показује да притисак за постизање изврности у школи код неких високо интелигентних младих омета њихова креативна осећања и стварање (Freeman, 1995). Овај притисак долази из куће и школе, више утиче на дечаке него девојчице, а најјачи је у случају младих који се опредељују за бављење науком. У кућама академски оријентисаних и успешних ученика има значајно више директне подршке и дивљења усмереног на школско постигнуће у вези са научним дисциплинама, док је у домовима креативно оријентисаних мање притиска, више уметности, уметничких дела и разноврсније литературе. Могло би се рећи да су школски успешни ученици прихватили циљеве ауторитета образовних институција који су били појачани тиме што наставници веома цене високо школско постигнуће и подржавају га, тако да многи од ових ученика бирају да студирају природне науке, док су избори креативно оријентисаних разноврснији.

У истом испитивању нађено је да се са одрастањем значајно смањује број младих којима креативне активности представљају задовољство. У групи са високим постигнућем има више дечака, а међу онима који уживају у креативним активностима више девојчица. Занимљиво

је да академски и креативно оријентисани млади имају једнако високе скорове интелигенције, али на њих гледају другачије. Академски оријентисани ученици често виде своје изузетне интелектуалне способности као део себе који је био непривлачан за друге, док се креативно оријентисани не обазире на то или се чак поносе својом интелигенцијом! На овај начин опажање сопствених способности утичу не само на односе академски и креативно оријентисаних ученика са другима него и на мишљење које су о себи развили. Креативно оријентисани ученици долазили су у сукоб са наставницима због ограничења која је постављао систем у који нису могли да се уклопе. Најзад, креативно оријентисани ученици у целини имају значајно ниже оцене на завршним школским испитима од ученика оријентисаних на постигнуће.

Упоређивање успешних даровитих ученика са даровитим ученицима који постижу слабији успех у школи открива значајне разлике у погледу тога како их опажа њихово окружење. У испитивању спроведеном у нашој средини, утврђено је да су родитељи даровитих успешних ученика у већој мери задовољни успехом и понашањем своје деце него родитељи даровитих неуспешних (Ђорђевић, 1995). Закључено је да су недовољно успешни даровити ученици изложени притиску родитеља због свог успеха и понашања. Такође, недовољно успешни даровити ученици оцењују неповољније однос који њихови наставници испољавају према њима у поређењу са односом наставника према даровитим успешним ученицима. С друге стране, међу ученицима за које су наставници изјавили да имају тешкоће у раду са њима (као што су кампањско учење, незаинтересованост, недисциплина, породични проблеми, неоправдани изостанци, сукоби са вршњацима), била је петина оних који су процењени као најспособнији. Упоређивање даровитих успешних са даровитим неуспешним ученицима потврђује да у основној школи већи неуспех доживљавају дечаци у односу на девојчице.

Друго испитивање из наше средине о даровитим ученицима који »подбацују« спроведено је са ученицима средње школе, а нађено је да је њихова академска успешност значајно повезана са базичном димензијом савесности (Altaras, 2005). Без обзира на ниво способности, успешне ученике средње школе одликује јаче осећање дужности, израженији мотив постигнућа, позитивнија процена сопствене ефикасности, већа истрајност у извршавању обавеза, односно већи капацитет за когнитивно-мотивациону саморегулацију. Са бољим успехом у школи, повезана је и већа укљученост у социјалну реалност, тако да успешни ученици у односу на ученике који подбацују испољавају већу дружељубивост, осетљивост на друге људе и окренутост спољашњем референтном ок-

виру. Социјална инвестираност успешних ученика праћена је одговарајућим нивоом и квалитетом емоционалне прилагођености, што значи да показују контролисану емоционалност, одсуство тежње ка креативној експресији и одсуство тежњи ка дисоцијацији емоција.

Интелектуално даровите гимназијалце у односу на остале ученике, у истом испитивању, одликује изразитија интелектуална отвореност и боља психосоцијална прилагођеност. Ученици који подбацују испољавају одсуство борбености и мотива постигнућа, као и лежеран став према важним животним догађајима. Даровите подбациваче одликује интелектуална радозналост и мотивација за когнитивним овладавањем које су сразмерне њиховом потенцијалу, али и одсуство кристализованог мотива академског постигнућа, који подразумева спремност на дисциплинован и дуготрајан рад, уз уважавање спољашњих критеријума успешности. Даровити подбацивачи имају неаналитички сазнајни стил (стил пажње, мишљења, учења), који је усмерен на креативну експресију, потрагу за доживљајима и начинима изражавања који су по својој природи интуитивни, имагинативни и естетски. Алтарас (2005) претпоставља да подбацивање даровитих ученика извире из преференције за холистичко-дивергентни сазнајни стил који омета учинак на структурираним, аналитичко-конвергентним задацима.

Карактеристике породица које имају даровиту децу

Истраживања о породицама даровите деце потврђују њихове специфичности и значај породичне средине и породичних односа за касније постигнуће младих са високим способностима. На основу прегледа истраживања који су направили, Колангело и Детман (Collangelo & Detmann, 1983) закључују да даровита деца представљају изазов и стварају проблеме који се разликују од захтева друге деце. Родитељи могу да играју значајну улогу у идентификовању и образовном развоју своје даровите деце, али су често несигурни око тога шта би требало да ураде. Збуњеност родитеља последица је њихове неприпремљености за подизање изузетног детета и недовољног знања о природи даровитости и креативности. Родитељима је потребно охрабрење јер искуство показује да се најбољи ефекат у реализацији талента постиже када се родитељи више ангажују око школе и активно траже подршку за своју децу. Наставници нису увек свесни могућности за сарадњу и не пружају родитељима специфичну дирекцију о правцу њиховог ангажовања. Карактеристике постигнућа и креативности су повезане са специфичним карактеристикама родитеља и кућне атмосфере.

Истраживачки налази потврђују значај и улогу породичних услова у развоју складне и стабилне личности даровите деце, закључују друга два истраживача (Cornell & Grossberg, 1987). Корнел и Грозберг као најважније карактеристике породичне средине за успешно лично прилагођавање даровите деце издвајају кохезију, отвореност и спремност за учешће у конфликтима. Кохезија представља степен посвећености, помоћи и подршке коју чланови породице пружају једни другима. Отвореност је мера у којој су чланови породице охрабрени да делују отворено и директно изражавају своја осећања, док се конфликти изражавају преко количине отвореног показивања љутње, агресије и сукоба међу члановима породице. Резултати испитивања указују да је за дететово прилагођавање најважнији квалитет породичне интеракције која треба да буде отворена и кооперативна, са избегавањем сукоба и слободом за лично изражавање. Да би дете постигло добру личну прилагођеност мање су важне конкретне активности које породица предузима и вредности које негује.

Даровитост није обавезно позитивно искуство за дете или његову породицу. У испитивању у којем су учествовали родитељи чија деца похађају посебне програме за даровите, према тврдњама самих родитеља, много тога се променило у породици са открићем да је њен члан даровито дете (Haskney, 1981). На основу одговора које су родитељи дали, може се рећи да даровито дете ремети функционисање породице у погледу поделе улоге родитеља и улоге деце, у примени дисциплине и односима према осталој деци. Даровито дете појачава осећање одговорности и страха код родитеља да не чине све да помогну његов развој. Родитељи истичу специфичну организацију времена, велики труд и новац који су неопходни за задовољавање потреба даровитог детета. Често се извештава о посебним проблемима у комуникацији породице са другим породицама које живе у суседству, због великих разлика у потребама и обавезама даровите и друге, недаровите деце и немогућности међусобног разумевања и уклапања. Било је и посебних проблема у односима са школом, јер су родитељи врло критични према ономе шта школа чини за њихово даровито дете.

Окружење опажа родитеље даровите деце као врло срећне, али они сами говоре о несигурности и чак осећању кривице које имају зато што имају даровито дете. Са своје стране, школа нуди даровитој деци разне облике образовне подршке (обогаћивање, убрзавање, посебни курсеви), а родитељима пружа вођење и саветовање о томе како могу да наставе ту подршку код куће, да охрабрују дететову радозналост и интелектуални раст. Према резултатима наведеног истраживања, роди-

тељи даровите деце имају тешкоће у томе да ли да третирају дете као дете или као одраслог. Родитељи се осећају обавезним да на разне начине подрже дететова интересовања и способности, на пример да купе нове енциклопедије, обезбеде бољи компјутер, плате приватног наставника, помажу у математици и друго. Све ово захтева велико ангажовање, улагање и знање, па је не ретко пред родитељима дилема до које мере успевају да одговоре на потребе своје даровите деце, односно до којих граница треба ићи у одговарању на њихове потребе.

Резултати испитивања које је спроведено са родитељима чија су деца били победници значајних међународних такмичења и конкурса за добијање престижних стипендије указују на значај одређених услова. Родитељи који успевају да помогну својој деци да остваре високо академско постигнуће пружају стабилну породицу са позитивним вредностима које укључују истицање образовања, породичну кохезију, упоран рад и поштовање за наставнике, као и примену специфичних стратегија (Tsai, 2000). Успешне родитељске стратегије обухватају: провођење времена са децом тако да она од тога имају користи; разумевање деце слушањем и разговором; подучавање деце од најранијег детињства обезбеђивањем стимулативног окружења; охрабривање деце да раде добро пружањем модела за угледање; јачање дечијих добрих навика; саопштавање очекивања деци кроз дискусију са њима; гледање телевизије и добрих програма са децом; пружање изазова деци постављањем циљева заснованих на њиховим способностима; изграђивање дететовог самоповерења; координисање конзистентног труда између родитеља и наставника; охрабривање деце да постану креативна и продуктивна; помагање деци да направе равнотежу у ономе чему се посвећују.

Опредељујемо се да детаљније опишемо стратегије које су користили родитељи чија деца имају изузетно постигнуће са идејом да могу послужити као добар путоказ у избору ефикасних васпитних стратегија. Према налазима испитивања, ови родитељи проводили су пуно времена са својом децом, што је њима пружало осећај да су важна, сигурна и вољена. Родитељи су се играли са децом, читали им, слушали их и разговарали са њима, проверавали њихове домаће задатке, цртали са њима. У свим случајевима, родитељи су радили заједно са својом децом и били доступни онда када су им били потребни. Следећи важан налаз указује на обезбеђивање различитих материјала за учење у кући, као и вођење деце у библиотеке, музеје, зоолошки врт, паркове, на изложбе, у књижаре, уметничке галерије, на концерте, балетске представе, сајмове културе, спортске активности. Успешна деца подстицана су да добро раде пружањем модела. Родитељи из ове студије су често имали

висок академски статус, радили вредно, поштовали наставнике и старије. Многи родитељи су сами пуно читали и знали, често говорили деци о њиховим успешним рођацима, прецима и познатим људима.

Родитељи који су учествовали у испитивању истичу значај изграђивања навика од раног детињства и изјављују да су њихова успешна деца развила добре навике учења. Учење је део дневне рутине, а поред навике учења развијане су и друге навике, као што су правилно узимање хране, вежбање, лепо понашање, поштовање музике и ликовних уметности, нерасипање новца. Родитељи су деци објашњавали награде за добре навике и поткрепљивали одговарајуће понашање. Они су гледали заједно са децом телевизију и разговарали о програму са њима. Такође, родитељи су обезбеђивали друге активности, па деца нису имала потребу нити прилику да проводе превише времена пред телевизором. Ови родитељи су били добар модел у селективном гледању телевизијског програма и на тај начин учили своју децу да управљају својим временом. Деца су била под притиском да постигну академски успех, али је тај притисак више долазио из њих самих него од њихових родитеља. Родитељи су постављали циљеве који су били засновани на дечијим способностима, али тако да су представљали изазов за децу.

Родитељи обухваћени испитивањем подржавали су своју децу брињући о њима, обраћајући пажњу на њих, пружајући охрабривање за разне активности, али и пуштајући их да сами одлучују. Поткрепљивање охрабривањем и искуство успеха учинили су да деца постану поносна на себе, да се осећају удобно са собом, да поставе сопствене циљеве и да буду високо мотивисана да постигну те циљеве. Испитивани родитељи имали су свест о потреби и успешности координисаног конзистентног труда у раду на дечијем развоју са њиховим наставницима. Они су истицали да је важно да отац и мајка комуницирају међусобно и да имају усклађене ставове према образовању, као и да се договарају око најбољих стратегија родитељства. Такође, и очевима и мајкама је било јасно да треба да дају потребне информације наставницима своје деце, да их подржавају и да раде заједно са њима на подстицању дечијих талената и креативности. У контактима са школом, родитељи су помогли наставницима да направе адекватније, више индивидуализоване програме за ученике који су били од веће користи у пружању подршке њиховим способностима.

Охрабривање деце да постану креативна и продуктивна представља посебну стратегију чија примена је значајно допринела да деца остваре високо постигнуће. Успешни родитељи, својим личним примером, односом према сопственом животу и раду, стабилношћу међусоб-

них односа и позитивним односом према својој улози родитеља пружају велику подршку својој деци. Родитељи који се труде, успешни су и задовољни постигнутим, нуде деци активан и реалан однос према сопственом развоју који води до задовољавајућих резултата, што делује подстицајно. Последњи значајан налаз о томе шта одликује породице и родитеље чија деца су постигла значајне резултате односи се на помагање деци да направе равнотежу у својим активностима. Родитељи обухваћени испитивањем били су упорни у укључивању своје деце у разне спортске, уметничке и друге ваннаставне активности. Деца су кроз непосредно искуство проналазила активност која им одговара. Аутор истраживања верује да управо уживање у тим неакадемским активностима омогућује деци да развију у већој мери уравнотежен живот и личност (Tsai, 2000).

Образовне могућности за даровите ученике у школи

Образовна подршка за даровите ученике базирана је на идеји о њиховим специфичним образовним и васпитним потребама, из чега је изведено да се оно што даровити ученици треба да науче и стекну у току свога школовања разликује од онога што треба да науче и стекну остали (недаровити) ученици. Испитивања ставова према образовању даровите деце и младих откривају да постоји опште слагање родитеља и наставника око потребе за спољашњом помоћи у развоју способности и талената даровитих појединаца, али нема слагања око тога који су адекватни и најбољи облици пружања подршке даровитим ученицима у школи (Maksić, 1998). Већ се у истраживањима уочава раскорак између уопштеног прихватања посебних облика рада са даровитим ученицима и неприхватања њихових конкретних видова. Штавише, родитељи и наставници имају различите захтеве на нивоу васпитно-образовних циљева школовања зависно од способности и могућности ученика. Од једне исте школе очекује се да обезбеди задовољавање различитих циљева за различите категорије ученика.

Посебан образовни третман даровитих ученика у школи укључује издвајање, убрзавање и обogaћивање. Издвајање даровитих ученика у посебна одељења или школе омогућава обраду градива на вишем нивоу које је примереније знањима и темпу развоја даровитих. Убрзавање може да реши понављање градива које ученик већ зна и да дозволи његово укључивање у процес учења од оног нивоа на коме се налази. Ранијим уписом, прескакањем разреда и употребом других видова убрзавања, школовање се може значајно скратити. У случају када ученици ос-

тају у одељењу са осталим ученицима, уз или уместо појединих делова редовне наставе могу да им се понуде разне врсте обогаћивања, као што је ангажовање у додатном раду, рад у секцијама, рад са ментором, самостални рад. Други начин је да се, у оквиру диференцијације наставе обавезног програма и индивидуализације учења, обезбеде одговарајући (комплекснији) садржаји на одговарајућем (вишем) нивоу.

Учињено је највише покушаја да се створе и понуде разне врсте обогаћивања, а овај рад је открио колико је тешко направити добре и шире примењиве обогаћујуће програме. Иако истраживачки налази подржавају акцелеративне методе, оне се врло ретко користе. Посебно се скреће пажња на опасности које собом носи потпуно издвајање ученика у образовне сврхе на дужи рок, по њихову социјализацију. Истраживања о ефикасности појединих облика рада са даровитим ученицима потврђују позитивне ефекте испитиваних програма на постигнуће, когнитивни развој и личност даровитих ученика (Maksić, 1998). Пажљивија анализа резултата испитивања открива да се понекад примењени програми само оправдавају налазима о томе како нису имали негативне ефекте. Може се закључити да рад у школи још увек не пружа довољно доказа о вредности појединих програма. Нема довољно доказа о трајности изазваних ефеката, нити њиховом критичном подстицајном учешћу у развоју способности и талената деце која су укључена у разне врсте подршке.

Да би подстицао креативну продукцију ученика курикулум треба да буде тако конципиран и програмиран да обухвати основне идеје и појмове дате дисциплине, уз тумачење методологије дисциплине. Садржај треба да укључи оно што дефинише дисциплину и што је разликује од других дисциплина, као и садржаје који имају највећи трансфер. У току учења, ученик мора да има позицију стручњака који има право да пита, критикује, интерпретира постојеће знање и да му дâ свој допринос. Подстицајан је онај курикулум који подстиче машту ученика, иначе ће све што се учи остати само податак који се памти (Renzulli, 1994). Индивидуализовани програми морају да обезбеде: време за промишљено и стручно планирање; доступност оцена ученицима и утицај оцена на планирање наставе; индивидуално учење које неће да изолује ученика; учење које ће различити ученици завршити различитим постигнућем; употребу различитих наставних метода; кооперативно планирање које користи информације из различитих извора и могућности за примену алтернативних решења (Kathena, 1983).

Испитивања указују да стратегије учења усмерене на разумевање и критичко мишљење више усвајају ученици који преузимају одговор-

ност за сопствено учење и који су на то подстицани од стране наставника и родитеља. Увиђање потребе за усавршавањем различитих стратегија (нарочито метакогнитивних) које ученици примењују у учењу имплицира већу примену саморегулационих активности ученика у процесу учења – планирања, самопровере и флексибилности у примени стратегија у различитим ситуацијама учења (Mirkov, 2005). Да би се развила одговорност и самосталност у учењу, код ученика је потребно подстицати уверење да је успех под њиховом сопственом контролом. Развијање самопоуздања и доживљаја контроле у процесу учења утиче не само на школски успех, већ и на усавршавање процеса мишљења и подстицање самодетерминације и аутономије у решавању проблема, као одлика зреле личности (Mirkov, 2006).

Анализа школске праксе открива да наставнике који су успешни у раду на развијању талената и креативности својих ученика одликују карактеристике које чине доброг наставника. Исте или сличне карактеристике има наставник који је успешан у раду са свом децом, а његов успех може се свести на способности и вештине да организује наставу која је примерена могућностима ученика (Maksić, 2006). У раду са даровитим ученицима успешни су они наставници који дозвољавају веће могућности избора својим ученицима при одређивању тема које ће обрађивати; наставници који заступају неортодоксна становишта; наставници који награђују дивергентно мишљење; наставници који раде са уживањем свој посао; наставници који неформално комуницирају са ученицима изван учионице. Укратко, наставника чине подобним за рад са даровитим ученицима снажна, емоционално конзистентна личност са широким интелектуалним интересовањима, инвентивност, флексибилност, комуникативност и врло високо образовање за обављање наставничког посла.

Да би утицали на развој креативног мишљења и понашања ученика, наставници треба да послуже као модели који креативно мисле и креативно се понашају. Успешни наставници храбре ученике да доведу у сумњу претпоставке од којих полазе наставни садржаји; дозвољавају грешке у раду ученика; подстичу ученике да преузимају умерени ризик; дају креативне налоге и процене ученицима. У циљу подстицања креативности ученика, наставници морају да им пруже прилику да сами дефинишу проблеме које ће проучавати; награђују идеје и продукте до којих ученици дођу у процесу сазнавања; обезбеђују довољно времена за испољавање креативног мишљења у настави; подстичу ученике да толеришу нејасноће. Пожељно је да наставници подсећају ученике на чињеницу да се креативни мислиоци суочавају са препрекама, а заједно

треба да дођу до тога како креативни мислиоци имају потребу да нађу подстицајно окружење и да раде на стварању окружења у коме ће моћи да буду креативни. Наставници треба да буду вољни да се развијају и напредују у својој области и ономе чему покушавају да науче своје ученике, што укључује како познавање дисциплине тако и развој наставничких вештина.

Дефинисање заједничких циљева породице и школе

Независно од капацитета које деца имају, најчешће особине које родитељи желе да њихова деца развију су: бити послушан, лепо се понашати у присуству других, бити учтив и лепо васпитан, бити чист и уредан, бити добар и вредан ђак, понашати се у складу са полным улогом, самостално мислити и одлучивати, бити одговоран и тачан, реално проценивати себе и друге, бити обзиран према осећањима и мишљењима других, бити радознао и заинтересован. Користећи скалу за испитивање васпитних стилова родитеља, Кон (према: Stojiljković, 2005) је утврдио да избор циљева васпитања зависи од социјалног положаја родитеља, степена њиховог образовања, социоекономског статуса и професионалне припадности. У испитивању спроведеном у нашој средини, уз употребу истог инструмента, нађене су извесне разлике у циљевима чијем испуњењу теже родитељи и наставници. Родитељи су више заинтересовани да им деца буду добри ђаци и труде се да подстакну њихове амбиције, док наставници у већој мери настоје да развију интелектуалну радозналост и самосталност ученика (Pjurkowska-Petrović i Ševkušić, 1996).

Друга група истраживања говори о томе шта деца треба да науче у школи, ако се имају у виду њихови капацитети. Од даровитих ученика очекује се да науче и развију, пре свега, независност, способност одлучивања, самостално мишљење и креативност, док су развијање марљивости, уредности, амбициозности и социјално прилагођавање значајнији за остале ученике (Urban, 1985). Испитивање у нашој средини, показује да је, према мишљењу родитеља и наставника, код даровитих ученика најважније развијање креативности, док је код осталих ученика на првом месту развијање марљивости. Када се ради о школовању просечне деце, за родитеље су једнако важни циљеви развијање марљивости и доживљавање задовољства у току рада, а код наставника на првом месту је марљивост. У случају школовања даровитих ученика, обе групе испитаника на прво место стављају подстицање креативности. Међутим, родитељи и наставници сматрају да даровити ученици треба да се ангажују у школи на испуњавању свих циљева више него остали (Maksić, 1993).

Један број родитеља, већ при упису детета у школу, долази са дефинисаним интересовањима и очекивањима у погледу подршке коју школа треба да пружи њиховој деци, која су потврдила своју даровитост (преко постигнутих резултата). Већина родитеља очекује да школа открије и развије способности и таленте њихове деце, док један број родитеља остаје незаинтересован за академске вредности. С друге стране, школа је, по дефиницији, обавезна да на систематичан и обухватан начин (ово нарочито важи за основно и обавезно образовање) испуни своју образовну и васпитну функцију у развоју младих, обезбеђујући услове за стицање неопходних или планираних знања, умења и вештина, као и да допринесе развоју одређених навика, ставова и вредности. Последично, наставници су обавезни да пруже свим ученицима што је могуће више подршке у искориштавању њихових капацитета, ангажовању њихових способности у току њиховог школовања, укључујући иницирање и одржавање сарадње са њиховим родитељима.

Усклађивање породичног и школског васпитног модела је први корак у обезбеђивању подршке укупном дететовом развоју. Породица збрињава дете од његовог физичког опстанка до обезбеђивања услова за укупан раст и развој, а школа пружа знања из различитих области људског деловања (наука, уметност, спорт). Родитељи очекују од школе да образује њихову децу, а сами се више осећају одговорним за њихово васпитање. Школски садржаји и методе базирани су на дијалектичко-материјалистичком погледу на свет, рационализму и давању предности научном тумачењу појава (Maksić, 2001). С друге стране, васпитање у породици засновано је на мешавини животних уверења и ставова родитеља, њиховим тежњама и очекивањима у вези са њиховом децом. Родитељи имају разнородне захтеве и тежње с једним циљем, а то је да што је могуће боље испуне своју родитељску улогу. Школа је високоорганизована институција са јасно формализованим циљевима свога деловања, али је утицај породице интензивнији и већи.

У оквиру односа школе и породице према подстицању талената и креативности деце посебно су значајне две екстремне ситуације: како обезбедити успешну сарадњу родитеља који подржавају таленте и креативност свога детета са његовим наставницима у школи, а како сарадњу наставника са родитељима даровитог ученика који нису спремни да подрже таленте и креативност свога детета (не вреднују је или немају могућности за то). У првом случају, родитељи су високо захтевни према школи и врло критични према ономе што наставници чине за њихову децу, веома амбициозни, често високо образовани, са добрим материјалним могућностима да обезбеде ваншколске активности, ресурсе за

учење, укључивање у културне активности. У другом случају, родитељи често занемарују таленте и креативност детета, имају скромније услове живота, уплашени су да се дете сувише не разликује од других, уверени да треба да се конформира или чак пружају директан отпор покушајима да се дететови таленти подрже (на пример, каријера уметника је несигурна, бављење науком није за жену и друго).

Како да се родитељи и наставници боље разумеју у циљу обезбеђивања подршке дететовим капацитетима? Потребно је: међусобно информисање о дететовим способностима, интересовањима и постигнућима и договарање о његовом ангажовању (укључивање у секције, учешће на такмичењима); одређивање заједничких циљева школе и породице у функцији подстицања дететових талената и креативности, уз уважавање његових могућности и преференција; праћење дететовог укупног развоја и напредовања. Упоредивање ефикасних стратегија родитеља и наставника указује на бројне сличности међу њима, а најделотворнији облици подршке су: охрабривање младих да уче пружањем модела за угледање; изграђивање добрих навика; пружање изазова постављањем циљева заснованих на њиховим способностима; омогућавање слободе изражавања; развој спремности за испробавање и експериментисање; охрабривање исказивања сопственог става и гледишта; вредновање академског постигнућа, уметности и културе; помагање младима да направе равнотежу у ономе чему се посвећују.

Закључак

За изграђивање креативних вештина, ставова, вредности и мотивације пожељна је правовремена, истрајна и усклађена подршка породице и школе. Да би заједничко деловање школе и породице било успешно неопходно је да се обезбеди њихово међусобно разумевање, спремност на сарадњу и прилике за њену реализацију. Најделотворнија сарадња школе и породице у подстицању дечијих талената и креативности постиже се обезбеђивањем равнотеже између амбиција породице, коју представљају родитељи, тежњи наставника, који представља школске вредности, и дететових могућности, потреба и жеља. Ово, практично, значи да се родитељи и наставници међусобно не конфронтирају, не потцењују допринос друге стране и не такмиче се у избору области у којој ће дете изразити свој таленат и креативност. Наставници имају обавезу да подрже сву децу према својим и њиховим могућностима. Рад са талентима тражи додатно знање и вештине за чије стицање је потребно даље стручно усавршавање и обука, како наставника тако и родитеља.

Напомена. Чланак представља резултат рада на пројекту »Образовање за друштво знања«, број 149001 (2006-2010), чију реализацију финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

Korišćena literatura

- Altras, A. (2005): *Personalni činioci školske uspešnosti i podbacivanja intelektualno darovitih i prosečnih učenika* (magistarski rad). Beograd: Filozofski fakultet.
- Collangelo, N. & D. Dettmann (1983): A review of research on parents and families of gifted children, *Exceptional Children*, 50(1), 20-27.
- Cornell, D. & I. Grossberg (1987): Family environment and personality adjustment in gifted program children, *Gifted Child Quarterly*, 2, 59-64.
- Dorđević, B. (1995): *Daroviti učenici i ne(uspeh)*. Beograd: Zajednica učiteljskih fakulteta.
- Freeman, J. (1995): Conflicts in creativity, *European Journal for High Ability*, 6(2), 188-200.
- Hackney, H. (1981): The gifted child, the family and the school, *Gifted Child Quarterly*, 2, 51-54.
- Heller, K. (1995): The role of creativity in explaining giftedness and exceptional achievement, *European Journal for High Ability*, 6(1), 7-26.
- Kathena, J. (1983): What schooling for the gifted, *Gifted Child Quarterly*, 27(2), 51-56.
- Maksić, S. (1993): Ciljevi vaspitno-obrazovnog rada sa darovitim učenicima, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, br. 25 (120-137). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Maksić, S. (1998): *Darovito dete u školi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Maksić, S. (2001): Uloga škole u vaspitanju mladih, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, br. 33 (19-39). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Maksić, S. (2006): *Podsticanje kreativnosti u školi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Mirkov, S. (2005): Uloga metakognitivnih procesa u razvijanju strategija učenja, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Vol. 37, br. 1 (175-182). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Mirkov, S. (2006): Metakognicija u obrazovnom procesu, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Vol. 38, br. 1 (7-24). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Pjurkovska-Petrović, K. i S. Ševkušić (1996): Očekivanja roditelja i nastavnika: autonomna ili konformistička ličnost deteta, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, br. 28 (69-88). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Renzulli, J. (1994): School for talent development: a practical plan for total school improvement (executive summary), *Paper*, Forth Conference of ECHA, Nijmegen (Netherlands).
- Stojiljković, S. (2005): Vaspitno-obrazovni ciljevi i autonomija ličnosti; u S. Joksimović (prir.): *Vaspitanje mladih za demokratiju* (112-128). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Tsai, D-M. (2000): Parenting strategies to facilitate excellence; in K. Maitra (ed.): *Towards excellence, developing and nurturing giftedness and talent* (172-185). New Delhi: Mosaic Books.
- Urban, K. (1985): Attitude toward the education of the gifted; in J. Freeman (ed.): *The psychology of gifted children* (351-365). New York: John Wiley and Sons.



Књига »Сарадња школе и породице« представља значајан допринос науци јер је направљен целовит увид у научно-дисциплинарно различите аспекте проблема сарадње школе и породице. Учињена је и критичка анализа и опена постојећих теоријских схватања о томе. Истовремено, извршена су и оригинална емпиријска истраживања различитих концепција, модела и садржаја сарадње школе и породице и из тога изведени закључци значајни за унапређивање педагошке науке и за побољшање ефикасности постојеће педагошке праксе. Велика вредност ове монографије огледа се и у томе што је проблематика сарадње школе и породице стављена у контекст присутне кризе нашег друштва, школе и породице.

Проф. др Првослав Јанковић (из рецензије)

Књига »Сарадња школе и породице« попуњава празнину у једној значајној области литературе, обрађујући тему која у нашој средини већ готово две деценије није била предмет темељног разматрања. Књига садржи: оригиналне теоријске и емпиријске анализе низа проблема значајних за предмет који је разматран; оригиналне податке добијене у истраживањима на нашој популацији испитаника; методолошка решења која ће бити од користи будућим истраживачима. Због несумњиве научне и практичне вредности, број потенцијалних читалаца, којима би ово штиво могло бити од користи, је велики и разноврстан, како међу научницима и стручњацима различитих профила, тако и међу практичарима и родитељима.

Проф. др Биљана Трбјешанин (из рецензије)

ISBN 978-86-7447-071-8



9 788674 470718